

**અસ્વીકરણ:** સ્થાનિક ભાષામાં અનુવાદિત આ ચુકાદા/હુકમનો હેતુ પક્ષકારોને તેમની ભાષામાં જાણકારી ઉપલબ્ધ કરાવવા માત્રનો છે અને તેનો અન્યથા ઉપયોગ થઈ શકશે નહિ. અન્ય તમામ વ્યવહારિક તેમજ સરકારી ઉદ્દેશો માટે મૂળ અંગ્રેજી ચુકાદો/હુકમ જ પ્રમાણિત અને માન્ય રહેશે.

**DISCLAIMER:** The translated judgement in vernacular language is meant for the restricted use of the litigant to understand it in his/her language and may not be used for any other purpose. For all practical and official purposes, the English version of the judgement shall be authentic and shall hold the field for the purpose of execution and implementation.

=====

એન્જેલેસ યોહાનન

વિરુદ્ધ

રામલથા અને અન્ય

સપ્ટેમ્બર ૨૩, ૨૦૦૫

[અરિજીત પાસાયત અને સી. કે. ઠાકર, ન્યાયમુર્તીઓ]

સ્પેસિફિક રિલીફ એક્ટ, ૧૯૬૩ – કલમ ૧૬(સી) અને સ્પષ્ટીકરણ  
(ii) સાથે વાંચતા – વેચાણ કરારના વિશિષ્ટ પાલન માટેનો દાવો – રાહત –  
મંજૂરી આપેલ: પ્રતિવાદીનું વર્તન સમગ્ર સમયગાળા દરમિયાન નિર્દોષ હોવું  
જોઈએ – હકીકતો પર, વાદીના દાવામાં આવશ્યક તથ્યો શામેલ હતા જે એ  
નિષ્કર્ષ તરફ દોરી જાય છે કે વાદી હંમેશા તેના કરારના ભાગનું પાલન કરવા માટે  
તૈયાર અને ઈચ્છુક હતો – આથી, દાવો મંજૂર થવો જોઈએ.

વેચાણ કરાર (આંક-એ૧) ના વિશિષ્ટ પાલન માટે દાવો દાખલ કરવામાં આવ્યો હતો. પ્રતિવાદીએ દાવો કર્યો કે તેણે આંક-એ૧ ફક્ત વાદી દ્વારા તેને આપવામાં આવેલી રકમની સુરક્ષા તરીકે જ વાદીની તરફેણમાં કર્યો હતો; અને વધુમાં કે વાદીએ પ્રતિવાદીની તરફેણમાં અન્ય કરાર (આંક-બી૧) કર્યો હતો જેમાં તેણે કરારના વિશિષ્ટ પાલનને અમલમાં ન મૂકવા માટે સંમત થયા હતા. ટ્રાયલ કોર્ટે શોધી કાઢ્યું કે વાદી આંક-બી૧ ના લેખક નહોતા અને આંક-એ૧ એડવાન્સ કરાયેલી રકમના પુનઃચુકવણી માટે સુરક્ષા તરીકે કરવામાં આવ્યો ન હતો, જેમ કે પ્રતિવાદીએ દલીલ કરી હતી. પરંતુ, તેણે કરારના વિશિષ્ટ પાલનની રાહતનો ઇનકાર કર્યો કારણ કે વાદી તે સાબિત કરવામાં નિષ્ફળ ગયો કે તે હજુ પણ કરારના તેના ભાગનું પાલન કરવા માટે તૈયાર અને ઈચ્છુક હતો અને તેથી સ્પેસિફિક રિલીફ એક્ટ, ૧૯૬૩ ની કલમ ૧૬(સી) ની આવશ્યકતાઓનું પાલન કરવામાં આવ્યું ન હતું. તેના બદલે, વાદીને ફક્ત એડવાન્સ તરીકે ચૂકવેલ રકમની ૬% વાર્ષિક વ્યાજ સાથે વસૂલાત માટે હુકમનામું આપવામાં આવ્યું હતું. પરંતુ હાઈકોર્ટના સિંગલ જજ અને ફુલ બેન્ચ બંનેએ ઠરાવ્યું કે વાદી માંગવામાં આવેલી રીતે હુકમનામું મેળવવા માટે હકદાર છે. આથી, વર્તમાન અપીલ દાખલ કરવામાં આવી છે.

અરજી નામંજૂર કરતાં કોર્ટે

ઠરાવ્યુ : ૧.૧ સ્પેસિફિક રિલીફ એક્ટ, ૧૯૬૩ ની કલમ ૧૬(સી) અને સ્પષ્ટીકરણ (ii) સાથે વાંચતા, તેનો મૂળભૂત સિદ્ધાંત એ છે કે કરારના વિશિષ્ટ પાલનનો લાભ લેવા માંગતી કોઈપણ વ્યક્તિએ એ દર્શાવવું આવશ્યક છે કે તેનું વર્તન સમગ્ર સમયગાળા દરમિયાન નિર્દોષ રહ્યું છે, જે તેને વિશિષ્ટ રાહત માટે હકદાર બનાવે છે. આ જોગવાઈ વ્યક્તિગત પ્રતિબંધ લાદે છે. જો પ્લેડિંગ્સ (આક્ષેપો) દર્શાવે છે કે વાદીનું વર્તન તેને દાવો વાંચવા પર રાહત મેળવવા માટે હકદાર બનાવે છે, તો તેને રાહતનો ઇનકાર કરવો જોઈએ નહીં. કલમ ૧૬(સી) વાદીને દાવામાં નિવેદન કરવા અને પુરાવાઓ દ્વારા એ હકીકત સ્થાપિત કરવા ફરજ પાડે છે કે તે હંમેશા કરારના તેના ભાગનું પાલન કરવા માટે તૈયાર અને ઈચ્છુક રહ્યો છે. [જજટ-એ-સી]

૧.૨. આ કિસ્સામાં, વેચાણનો કરાર ૧૫/૦૨/૧૯૭૮ ના રોજ કરવામાં આવ્યો હતો અને વેચાણ પૂર્ણ કરવાનો સમયગાળો છ મહિનાનો હતો. નિર્વિવાદપણે, છ મહિનાનો સમયગાળો પૂરો થયા બાદ તરત જ, વર્તમાન અપીલકર્તાને વેચાણ ખતનું અમલ કરવા માટે વકીલની નોટિસ આપવામાં આવી હતી. દાવામાં પણ એવું જણાવાયું છે કે વાદી પ્રતિવાદીને ઘણી વખત મળ્યો હતો અને તેને વેચાણ ખતનું અમલ કરવા વિનંતી કરી હતી. તેના ભાગમાં નિષ્ક્રિયતા જોવા મળતા, સપ્ટેમ્બર, ૧૯૭૮ માં દાવો દાખલ કરવામાં આવ્યો હતો. દાવાના ફક્ત ૩ માં દર્શાવવામાં આવ્યું છે કે વાદી જરૂરી વિચારણા ચૂકવ્યા બાદ વેચાણ

ખત તૈયાર કરાવવા માટે હંમેશા તૈયાર હતો. દાવાના ફક્ત ૪ માં, પ્રતિવાદીને વેચાણ ખતનું અમલ કરવા માટે બોલાવતી વકીલની નોટિસનો ઉલ્લેખ કરવામાં આવ્યો છે. તે ૪ ફક્તમાં એ પણ વર્ણવવામાં આવ્યું છે કે વકીલની નોટિસ જારી થયા બાદ વાદી પ્રતિવાદીને કેવી રીતે મળ્યો હતો. ફક્ત ૫ માં એવું જણાવાયું છે કે પ્રતિવાદી બાકીની રકમ મળ્યા બાદ વેચાણ ખતનું અમલ કરવા બંધાયેલ છે અને વાદી દસ્તાવેજને પ્રતિવાદી દ્વારા અમલ કરાવવા માટે હકદાર હતો. તે પણ વિવાદમાં નથી કે દાખલ કર્યાની સાથે જ કારના બાકીના વિચારણાની રકમ કોર્ટમાં જમા કરવામાં આવી હતી. જ્યારે ઉપરોક્ત સિદ્ધાંતોના પ્રકાશમાં હકીકતલક્ષી પૃષ્ઠભૂમિને ધ્યાનમાં લેવામાં આવે છે, ત્યારે અનિવાર્ય નિષ્કર્ષ એ છે કે હાઈકોર્ટના સિંગલ જજ અને ફુલ બેન્ચના ચુકાદાઓમાં દખલગીરીને યોગ્ય ઠેરવવા માટે કોઈ ખામી નથી. [૪૪૪-૭-એચ; ૪૪૫-એ-સી; ૪૪૮-ડી]

સૈયદ દસ્તગીર વિરુદ્ધ ટી. આર. ગોપાલકૃષ્ણ સેટ્ટી, [૧૯૯૯] ૬ એસ. સી. સી. ૩૩૭; મોતીલાલ જૈન વિરુદ્ધ રામદાસી દેવી (શ્રીમતી) અને અન્ય, [૨૦૦૦] ૬ એસ. સી. સી. ૪૨૦ અને સૂર્ય નારાયણ ઉપાધ્યાય વિરુદ્ધ રામ રૂપ પાંડે અને અન્ય, એ. આઈ. આર. (૧૯૯૪) એસ. સી. ૧૦૫ પર આધાર રાખ્યો હતો.

પ્રેમ રાજ વિરુદ્ધ ડી.એલ.એફ.હાઉસિંગ એન્ડ કન્સ્ટ્રક્શન (પ્રાઇવેટ) લિમિટેડ અને અન્ય, એ.આઈ.આર. (૧૯૬૮) એસ. સી. ૧૩૫૫ અને અર્દેશિર

એચ. મામા વિરુદ્ધ ફ્લોરા સસૂન, એ.આઈ.આર. (૧૯૨૮) પી. સી. ૨૦૮, નો ઉલ્લેખ કરવામાં આવ્યો છે.

કોર્ક વિરુદ્ધ અંબરગેટ વગેરે અને રેલવે કંપની, (૧૮૫૧) ૧૧૭ ઈ.આર. ૧૨૨૯ નો ઉલ્લેખ કરવામાં આવ્યો છે.

સિવિલ અપીલીય હકુમત : સિવિલ અપીલ નંબર ૬૨૬૦/૨૦૦૪.

કેરળ હાઈકોર્ટના ૦૯/૦૪/૨૦૦૩ ના ચુકાદા અને આદેશમાંથી અપીલકર્તા માટે ટી. એલ. વી. એચર, જય કિશોર સિંહ રાહુલ કુમાર અને સુબ્રમણ્યમ પ્રસાદ.

પ્રતિવાદીઓ માટે પી. કૃષ્ણમૂર્તિ અને એમ. ટી. જયોર્જ.

કોર્ટનો ચુકાદો આમના દ્વારા આપવામાં આવ્યો હતો

**અરિજીત પાસાયત, ન્યાયમુર્તી :** કરારના વિશિષ્ટ પાલન માટેના દાવામાં પ્રતિવાદી કેરળ હાઈકોર્ટના ફુલ બેંચ દ્વારા આપવામાં આવેલા ચુકાદાની શુદ્ધતા પર સવાલ ઉઠાવે છે, જેમાં ઠરાવવામાં આવ્યું છે કે વાદી-પ્રતિવાદી નંબર ૧

પ્રાર્થના કરેલી રીતે હુકમનામું મેળવવા માટે હકદાર છે. જોકે ટ્રાયલ કોર્ટે ઠરાવ્યું હતું કે સ્પેસિફિક રિલીફ એક્ટ, ૧૯૬૩ (ટૂંકમાં 'એક્ટ') ની કલમ ૧૬(સી) ની આવશ્યકતાઓનું પાલન કરવામાં આવ્યું નથી અને વાદી માત્ર ચૂકવેલ નાણાંનો હકદાર છે, પરંતુ વાદી દ્વારા કરવામાં આવેલી અપીલમાં, હાઈકોર્ટના વિદ્વાન સિંગલ જજ અને ત્યારબાદ હાઈકોર્ટના કુલ બેંચ સમક્ષની અપીલમાં, તેનાથી વિપરીત ઠરાવવામાં આવ્યું હતું. વાદીનો વિશિષ્ટ પાલન માટેનો દાવો મંજૂર કરવામાં આવ્યો.

આ કેસની હકીકતલક્ષી પૃષ્ઠભૂમિ, જે મૂળ વાદી દ્વારા પ્રકાશિત કરવામાં આવી હતી અને તેના મૃત્યુ બાદ વધારાના વાદીઓ નં. ૨ થી ૫ (જેઓ અહીં પ્રતિવાદીઓ છે) દ્વારા સ્થાનાંતરિત કરવામાં આવી હતી, તે મુખ્યત્વે નીચે મુજબ છે:

વાદી દ્વારા આંક-એ૧ કરારના અમલ માટે દાવો દાખલ કરવામાં આવ્યો હતો. તેનો કેસ એ છે કે પ્રતિવાદીએ તેની તરફેણમાં આંક-એ૧ કરાર કર્યો હતો, જેમાં રૂ. ૧૨,૦૦૦ ના વિચારણા માટે દાવેદાર મિલકત વેચવાની સંમતિ આપી હતી. કરારની તારીખ એટલે કે ૧૫/૦૨/૧૯૭૮ ના રોજ રૂ. ૮,૦૦૦ નું એડવાન્સ ચૂકવવામાં આવ્યું હતું. વેચાણ ખતની અમલવારી માટે નક્કી કરાયેલ સમયગાળો કરારની તારીખથી છ મહિનાનો હતો. જોકે વાદી કરારના તેના ભાગને

પૂર્ણ કરવા માટે તૈયાર અને ઈચ્છુક હતો, પરંતુ પ્રતિવાદી વેચાણ ખત પર અમલ કરવા તૈયાર નહોતો. પ્રતિવાદીએ દાવો કરતા વિરોધ કર્યો કે તેણે વાદીની તરફેણમાં આંક-એ૧ કરાર પર હસ્તાક્ષર કર્યા હોવા છતાં, તે ફક્ત વાદી દ્વારા તેને ચૂકવવામાં આવેલી રકમની સુરક્ષા તરીકે જ કરવામાં આવ્યો હતો. એવું પણ દલીલ કરવામાં આવ્યું હતું કે કરારમાં આવરી લેવામાં આવેલી મિલકત પ્રતિવાદી અને તેની પત્નીની સંયુક્ત માલિકીની છે અને મિલકતનું વિભાજન થયું ન હોવાથી, પ્રતિવાદીને સમગ્ર મિલકતના વેચાણ માટે કરાર કરવાનો કોઈ કાનૂની અધિકાર નહોતો. પ્રતિવાદીએ વધુમાં દલીલ કરી કે ૧૫/૦૨/૧૯૭૮ ના રોજ (આંક-બી૧) વાદીએ પ્રતિવાદીની તરફેણમાં કરાર કર્યો હતો કે તે કરારના વિશિષ્ટ અમલને લાગુ નહીં કરે. આ દલીલોના આધારે, પ્રતિવાદીએ દાવો રદ કરવાની માંગ કરી હતી.

વાદી દ્વારા દાખલ કરવામાં આવેલો દાવો મૂળ ટ્રાયલ કોર્ટ દ્વારા સ્વીકારવામાં આવ્યો હતો. પ્રતિવાદી દ્વારા એ. એસ. નં. ૨૨૭/૧૯૮૦ તરીકે દાખલ કરવામાં આવેલી અપીલ પર, હાઈકોર્ટે ટ્રાયલ કોર્ટના ચુકાદા અને હુકમને રદ કર્યો અને આંક-બી૧ દસ્તાવેજની સત્યતા પર વિચાર કરવાના હેતુથી કેસ પરત મોકલ્યો. કેસ પાછો મોકલ્યા બાદ, આંક-બી૧ કરારને નિષ્ણાત અભિપ્રાય માટે મોકલવામાં આવ્યો અને આંક-સી૧ અહેવાલ મેળવવામાં આવ્યો. ટ્રાયલ કોર્ટે શોધી કાઢ્યું કે આંક-બી૧ ના લેખક વાદી નહોતા અને

આંક-એ૧ કરાર, પ્રતિવાદી દ્વારા દલીલ કરવામાં આવી હતી તે મુજબ, એડવાન્સમાં ચૂકવવામાં આવેલી રકમની ચુકવણીની સુરક્ષા તરીકે કરવામાં આવ્યો નહોતો. પરંતુ, ટ્રાયલ કોર્ટે કરારના વિશિષ્ટ અમલની રાહતનો ઇનકાર કર્યો કારણ કે વાદીએ એ દલીલ કરવામાં અને સાબિત કરવામાં નિષ્ફળ રહ્યા કે તેઓ હજુ પણ કરારના તેમના ભાગને પૂર્ણ કરવા માટે તૈયાર અને ઈચ્છુક છે. તેમ છતાં, વાદીને ૧૫/૦૨/૧૯૭૮ થી વાર્ષિક ૬% વ્યાજ સાથે એડવાન્સ તરીકે ચૂકવવામાં આવેલી રૂ. ૮,૦૦૦ ની રકમની વસૂલાત માટે હુકમ આપવામાં આવ્યો હતો. આ હુકમથી અસંતુષ્ટ થઈને, વધારાના વાદીઓ ૨ થી ૫ એ હાઈકોર્ટ સમક્ષ અપીલ દાખલ કરી.

ન્યાયાધીશે જણાવ્યું કે વાદી કરારના તેના ભાગને પૂર્ણ કરવા માટે તૈયાર અને ઈચ્છુક હતા, તે બાબત દાવો સ્પષ્ટપણે દર્શાવે છે. એવું ઠરાવવામાં આવ્યું હતું કે દાવામાં આવશ્યક તથ્યો શામેલ છે, જે વાદીની તૈયારી અને ઈચ્છાશક્તિનો અનુમાન લગાવે છે. હાઈકોર્ટની પૂર્ણ બેંચ સમક્ષ અપીલમાં, અનેક મુદ્દાઓ ઉભા કરવામાં આવ્યા હતા. જોકે, આખરે પડકારને કાયદાની કલમ ૧૬(સી) ના સંદર્ભમાં ન્યાયાધીશના દૃષ્ટિકોણ સાચો હતો કે કેમ, તે પ્રશ્ન સુધી મર્યાદિત રાખવામાં આવ્યો હતો. હાઈકોર્ટે ઠરાવ્યું કે તે યોગ્ય હતું.



ટી.એલ.વી. આચર, અપીલકર્તાના પરિષ્ઠ વકીલ, એવી રજૂઆત કરી હતી કે એક જ ન્યાયાધીશ અને પૂર્ણ બેંચ બંનેએ કાયદાની કલમ ૧૬(સી) ના સાચા અવકાશ અને મર્યાદાને ધ્યાનમાં લીધી હતી. તેમના મતે, આ જરૂરિયાતો ફરજિયાત હતી અને દાવામાં સ્પષ્ટપણે દર્શાવવું જોઈએ કે વાદીએ સાબિત કર્યું કે તે કરારની આવશ્યક શરતો પૂરી કરવા તૈયાર હતો.

આના જવાબમાં, પ્રતિવાદીના વકીલે રજૂઆત કરી કે ન્યાયાધીશે દસ્તાવેજો, પક્ષકારોના વર્તન અને આસપાસના સંજોગોનો ઉલ્લેખ કર્યો હતો અને કાયદાની સ્થાપિત સ્થિતિને ધ્યાનમાં રાખીને, જે મૂળભૂત રીતે તથ્યો પર આધારિત છે, તે તારણો નોંધ્યા હતા કે વાદીનો દાવો સફળ થવો જોઈએ. પૂર્ણ બેંચ પણ આ દૃષ્ટિકોણ સાથે સહમત થઈ.

હરીફ રજૂઆતોની પ્રશંસા કરવા માટે સમજૂતીઓ સાથે કલમ ૧૬ (સી) નો ઉલ્લેખ કરવાની જરૂર છે. જે નીચે પ્રમાણે વાંચે છે:

"૧૬.રાહત માટે વ્યક્તિગત અવરોધ:

(અ).....

(બી).

(સી) જેણે કરારની આવશ્યક શરતોનું પાલન કર્યું છે અથવા હંમેશા પાલન કરવા તૈયાર અને ઈચ્છુક રહ્યો છે તે સાબિત કરવામાં નિષ્ફળ જાય છે, સિવાય કે જે શરતોનું પાલન પ્રતિવાદી દ્વારા અટકાવવામાં આવ્યું હોય અથવા માફ કરવામાં આવ્યું હોય.

સમજૂતી કલમ (સી) ના હેતુ માટે –

- (i) જ્યાં કરારમાં નાણાંની ચૂકવણીનો સમાવેશ થાય છે, ત્યાં વાદી માટે પ્રતિવાદીને ખરેખર નાણાં આપવા અથવા કોર્ટમાં જમા કરાવવા જરૂરી નથી, સિવાય કે જ્યારે કોર્ટ દ્વારા આવું નિર્દેશન આપવામાં આવે ;
- (ii) વાદીએ કરારના સાચા અર્થઘટન અનુસાર તેનું પાલન કર્યું છે અથવા પાલન કરવા માટે તૈયાર અને ઈચ્છુક છે તે સાબિત કરવું આવશ્યક છે.

આર્દેશીર એચ. મામા વિરુદ્ધ ફ્લોરા સાસૂન, (એ.આઈ.આર. ૧૯૨૮ પી.સી. ૨૦૮) કેસમાં પ્રિવી કાઉન્સિલે અવલોકન કર્યું હતું કે જ્યાં નુકસાન પામેલા પક્ષે કરારના મૂળભૂત ભંગ બદલ કાયદા હેઠળ દાવો કર્યો, ત્યાં તેણે કરારને સમાપ્ત થયો અને પોતાની જવાબદારીઓમાંથી મુક્ત થયો ગણવાનું પસંદ

કર્ચું. તેના દ્વારા કોઈ વધુ પાલન કરવાનું વિચારાયું નહોતું કે રજૂ કરવાનું નહોતું. બીજી બાજુ, ચોક્કસ પાલન માટેના દવામાં, તેણે કરારને હજુ પણ અસ્તિત્વમાં છે તે રીતે ગણ્યો અને કોર્ટ દ્વારા પણ તેને તેમ કરવા માટે જરૂરી હતું. તે દાવામાં તેને કરારની તારીખથી સુનાવણીના સમય સુધી, તેના ભાગનું પાલન કરવા માટે સતત તૈયારી અને ઈચ્છા દર્શાવવાની જરૂર હતી, અને જો તે હકીકતનો ઇનકાર કરવામાં આવે, તો તેને તે સાબિત કરવું જરૂરી હતું. તે પુષ્ટિને સાબિત કરવામાં નિષ્ફળતા દાવાની અનિવાર્ય બરતરફી લાવે છે અને તેના તરફ દોરી જાય છે. આ અવલોકનો પ્રેમ રાજ વિરુદ્ધ ધી ડી.એલ.એફ. હાઉસિંગ એન્ડ કન્સ્ટ્રક્શન (પ્રાઇવેટ) લિમિટેડ અને અન્ય, એ.આઇ.આર. (૧૯૬૮) એસ.સી. ૧૩૫૫ માં માન્યતા સાથે ટાંકવામાં આવ્યા હતા.

કરારના કાયદાની કલમ ૧૬(સી)નું પાલન કરવા માટે જરૂરી શરતોને આ કોર્ટ દ્વારા અનેક ચુકાદાઓમાં સ્પષ્ટ કરવામાં આવી છે. વિવિધ ચુકાદાઓ સાથે વ્યવહાર કરતા પહેલા, વાસ્તવિક પરિસ્થિતિ સમજવી જરૂરી છે. વેચાણ માટેનો કરાર ૧૫/૦૨/૧૯૭૮ ના રોજ કરવામાં આવ્યો હતો અને વેચાણ પૂર્ણ કરવાનો સમયગાળો છ મહિનાનો હતો. નિર્વિવાદપણે, છ મહિનાનો સમયગાળો પૂરો થયા પછી તરત જ, વકીલની નોટિસ આપવામાં આવી હતી જેમાં વર્તમાન અપીલકર્તાને વેચાણ દસ્તાવેજનું પાલન કરવા જણાવવામાં આવ્યું હતું. દાવો પત્રમાં એવું પણ જણાવવામાં આવ્યું છે કે વાદી પ્રતિવાદીને ઘણી વખત મળ્યો

હતો અને તેને વેચાણ દસ્તાવેજનું પાલન કરવા વિનંતી કરી હતી. પ્રતિવાદીની નિષ્ક્રિયતા જોતા, સપ્ટેમ્બર ૧૯૭૮ માં દાવો દાખલ કરવામાં આવ્યો હતો. આ વાસ્તવિક પરિસ્થિતિને દાવો પત્રમાં જ પ્રકાશિત કરવામાં આવી છે. માનનીય સિંગલ જજે દાવો પત્રમાં દર્શાવેલ વાસ્તવિક પરિસ્થિતિ પર ધ્યાન આપ્યા બાદ એવું માન્યું હતું કે દાવો પત્રમાં આવશ્યક તથ્યો શામેલ છે જે વાદીની તૈયારી અને ઇચ્છાશક્તિનો નિર્દેશ કરે છે. દાવો પત્રના ફકરા ૩ માં દર્શાવેલ છે કે વાદી જરૂરી નાણાં ચૂકવીને વેચાણ દસ્તાવેજ તૈયાર કરાવવા હંમેશા તૈયાર હતો. દાવો પત્રના ફકરા ૪ માં, પ્રતિવાદીને વેચાણ દસ્તાવેજનું પાલન કરવા માટે વકીલની નોટિસનો ઉદ્દેશ કરવામાં આવ્યો છે. તે ફકરામાં એ પણ વર્ણવવામાં આવ્યું છે કે વકીલની નોટિસ જારી થયા પછી વાદી પ્રતિવાદીને કેવી રીતે મળ્યો. ફકરા ૫ માં, એવું જણાવવામાં આવ્યું છે કે બાકીની રકમ મેળવ્યા પછી પ્રતિવાદી વેચાણ દસ્તાવેજનું પાલન કરવા બંધાયેલ છે અને વાદીને પ્રતિવાદી દ્વારા દસ્તાવેજનું પાલન કરવાનો અધિકાર હતો. તે પણ નિર્વિવાદ છે કે સહમત થયેલી રકમની બાકી રકમ દાવો દાખલ કરવા સાથે કોર્ટમાં જમા કરાવવામાં આવી હતી. કલમ ૧૬(સી) ની જરૂરિયાતની તપાસ કરતી વખતે, આ કોર્ટે સૈયદ દસ્તગીર વિરુદ્ધ ટી. આર. ગોપાલકૃષ્ણ શેટ્ટી, [૧૯૯૯] ૬ એસ.સી.સી. ૩૩૭ માં નીચે મુજબ નોંધ્યું હતું.

"તેથી, ઉઠાવવામાં આવેલો આખો મુદ્દો એ છે કે, ખાસ કરીને કલમ ૧૬(સી)ના સંદર્ભમાં કેવી રીતે દાવો કરવો અને વાદીએ તેના દાવાના સંદર્ભમાં કઈ જવાબદારીઓનું પાલન કરવું પડશે, અને શું વાદીના દાવાને ઉપરોક્ત કલમની જરૂરિયાતને અનુરૂપ ગણી શકાય કે કેમ, અથવા આ કલમ માટે ચોક્કસ શબ્દોમાં દાવો કરવો જરૂરી છે કે તેણે કરારના તેના ભાગનું પાલન કર્યું છે અથવા હંમેશા પાલન કરવા તૈયાર અને ઈચ્છુક છે. કોઈપણ દાવાને ઘડતી વખતે, કોર્ટેએ ધ્યાનમાં રાખવું જોઈએ કે દાવો એ કળા અને વિજ્ઞાનની અભિવ્યક્તિ નથી, પરંતુ રાહત માટેના કેસના તથ્યો અને કાયદાને શબ્દો દ્વારા રજૂ કરવાની અભિવ્યક્તિ છે. આવી અભિવ્યક્તિ ચોક્કસ, સચોટ, ક્યારેક અસ્પષ્ટ હોઈ શકે છે, પરંતુ તેમ છતાં તે વ્યક્તિના પ્લી ટ્રાફિંગ પર આધાર રાખીને, આખા દાવાને વાંચીને જ તે શું કહેવા માંગે છે તે સમજી શકાય છે. ભારતમાં મોટાભાગના દાવાઓ વકીલો દ્વારા તૈયાર કરવામાં આવે છે, તેથી દાવાઓમાં અનિવાર્યપણે એકબીજાથી અલગ પડે છે. આમ, દાવાની પાછળનો સાચો હેતુ જાણવા માટે, તેને સંપૂર્ણ રીતે વાંચવો જોઈએ. આ કોઈને કાયદા હેઠળ જરૂરી તેની જવાબદારીઓનું પાલન કરવાથી વિચલિત કરતું નથી. પરંતુ તેણે તેની જવાબદારીઓનું પાલન કર્યું છે કે કેમ તે ચકાસવા માટે, કોઈએ દાવાના સાર અને મર્મને જોવો પડશે. જ્યાં કાયદાને કોઈ પણ હકીકતનો દાવો કરવો જરૂરી હોય, તો તે કોઈપણ સ્વરૂપમાં હોઈ શકે

છે. જુદા જુદા લોકો દ્વારા જુદા જુદા શબ્દો દ્વારા એક જ દાવો રજૂ કરી શકાય છે; તો પછી તેને કોઈ ખાસ નામકરણ અથવા શબ્દમાં જ મર્યાદિત કેવી રીતે કરી શકાય? જ્યાં સુધી કોઈ કાયદો ખાસ કરીને કોઈ ચોક્કસ સ્વરૂપમાં દાવાની જરૂર ન હોય, ત્યાં સુધી તે કોઈપણ સ્વરૂપમાં હોઈ શકે છે. આવા દાવા માટે કોઈ ચોક્કસ શબ્દરચના અથવા ભાષાની જરૂર નથી. કલમ ૧૬(સી) માં આપેલી ભાષા કોઈ ખાસ શબ્દરચનાની જરૂર નથી, પરંતુ ફક્ત એટલું જ કે વાદીએ દાવો કરવો જોઈએ કે તેણે કરારના તેના ભાગનું પાલન કર્યું છે અથવા હંમેશા પાલન કરવા તૈયાર અને ઈચ્છુક છે. તેથી, 'તૈયારી અને ઈચ્છાશક્તિ'નું પાલન સાર અને મર્મના સંદર્ભમાં થવું જોઈએ, ન કે અક્ષર અને સ્વરૂપના સંદર્ભમાં. તેથી, કાયદાના ચોક્કસ શબ્દોનું યાંત્રિક ઉત્પાદન કરવા માટે આગ્રહ રાખવો એ સારને બદલે સ્વરૂપ માટે આગ્રહ રાખવા જેવું છે. તેથી, જો પહેલેથી જ દાવો કરવામાં આવ્યો હોય તો સ્વરૂપની ગેરહાજરી સારને ઓગાળી શકતી નથી."

ફરીથી મોતીલાલ જૈન વિરુદ્ધ રામદાસી દેવી (શ્રીમતી) અને અન્યો,  
[૨૦૦૦] ૬ એસ. સી. સી. ૪૨૦ માં તે નીચે મુજબ નોંધવામાં આવ્યું હતું:

દાઈકોર્ટમાં અન્ય જે દલીલને સ્વીકારવામાં આવી હતી, તે એ છે કે દાવાની રજૂઆતમાં એવું દર્શાવવામાં આવ્યું નથી કે વાદી કરારના તેના ભાગનું પાલન કરવા તૈયાર અને ઈચ્છુક હતો અને કોઈપણ રીતે તેને સાબિત કરવા માટે રેકૉર્ડ પર કોઈ પુરાવા નથી. શ્રી ચૌધરીએ વર્ગીસ કેસ [૧૯૬૯] ૨ એસ.સી.સી. ૫૩૯ ના નિર્ણય પર આધાર રાખીને આ દલીલ રજૂ કરી હતી. તે કેસમાં, વાદીએ દાવો કરેલ મિલકતના મૌખિક કરારનો દાવો કર્યો હતો. પ્રતિવાદીએ કથિત મૌખિક કરારનો ઇનકાર કર્યો અને તે સંબંધમાં એક અલગ કરારનો દાવો કર્યો હતો, જેના માટે વાદીએ ન તો તેના દાવામાં સુધારો કર્યો કે ન તો કોઈ અનુગામી દલીલ દાખલ કરી, અને તે સંદર્ભમાં જ આ કોર્ટે ધ્યાન દોર્યું હતું કે ચોક્કસ પાલનમાં દલીલ સિવિલ પ્રોસિજર કોડના પ્રથમ શેડ્યૂલના ફોર્મ ૪૭ અને ૪૮ ને અનુરૂપ હોવી જોઈએ. તે દષ્ટિકોણ અબ્દુલ ખાદર કેસ [૧૯૮૯] ૪ એસ.સી.સી. ૩૧૩: એ.આઈ.આર. (૧૯૯૦) એસ.સી. ૬૮૨ માં અનુસરવામાં આવ્યો હતો.

ચાંદીઓક કેસ [૧૯૭૦] ૩ એસ.સી.સી. ૧૪૦ એ.આઈ.આર. [૧૯૭૧] એસ.સી. ૧૨૩૮ માં, આ કોર્ટે દ્વારા એક અલગ અભિગમ અપનાવવામાં આવ્યો હતો. આ કેસમાં, 'એ'એ 'આર' પાસેથી લીઝ પર લીધેલો પ્લોટ ખરીદવા માટે સહમતિ આપી હતી. 'આર' પાસે તે જમીનનો

સરકારી લીઝ નહોતો કે તે તેનો કબજો પણ ધરાવતો નહોતો. જોકે, 'આર'એ વેચાણના કરાર મુજબ બચાનુ મેળવ્યું હતું, જેમાં બાકીની રકમ રજિસ્ટર્ડ વેચાણ દસ્તાવેજ કરતી વખતે એક મહિનામાં ચૂકવવાની જોગવાઈ હતી. કરાર મુજબ, લીઝવાળા પ્લોટના ટ્રાન્સફર પહેલા 'આર'એ સરકાર પાસેથી પરવાનગી અને મંજૂરી મેળવવી ફરજિયાત હતી. 'આર'એ સરકાર પાસેથી મંજૂરી માટે કોઈ પગલાં લીધા નહોતા. 'એ'એ વેચાણના કરારના ચોક્કસ પાલન માટે દાવો દાખલ કર્યો. 'આર'ની એક દલીલ એ હતી કે 'એ' કરારના તેના ભાગનું પાલન કરવા તૈયાર અને ઈચ્છુક નહોતો.

આ કોર્ટે અવલોકન કર્યું કે "તૈયારી અને ઈચ્છાશક્તિ" ને કોઈ કડક નિયમ તરીકે ગણી શકાય નહીં અને તે સંબંધિત પક્ષકારના ઇરાદા અને વર્તનને લગતા તમામ તથ્યો અને સંજોગો પરથી નક્કી કરવું જોઈએ. એવું ઠરાવવામાં આવ્યું કે, કોઈપણ તબક્કે 'એ' કરારના તેના ભાગનું પાલન કરવા માટે તૈયાર અને ઈચ્છુક નહોતો અથવા મંજૂરી મળ્યા પછી જ્યારે વેચાણ દસ્તાવેજ કરવામાં આવે ત્યારે તેની પાસે ચૂકવણી માટે જરૂરી ભંડોળ નહોતું તે દર્શાવવા માટે કોઈ સામગ્રીની ગેરહાજરીમાં, 'એ' કરારના ચોક્કસ પાલન માટે હુકમનામું મેળવવા હકદાર હતો.



સૈયદ દસ્તગીર કેસ [૧૯૯૯] ૬ એસ.સી.સી. ૩૩૭ માં આ કોર્ટની ત્રણ-જજની બેંચ દ્વારા તે નિર્ણય પર આધાર રાખવામાં આવ્યો હતો, જેમાં એવું ઠરાવવામાં આવ્યું હતું કે કોઈપણ દાવાને સમજતી વખતે, કોર્ટેએ ધ્યાનમાં રાખવું જોઈએ કે દાવો એ કલા અને વિજ્ઞાનની અભિવ્યક્તિ નથી, પરંતુ રાહત માટેના કેસના તથ્યો અને કાયદાને શબ્દો દ્વારા રજૂ કરવાની એક અભિવ્યક્તિ છે. એવું દર્શાવવામાં આવ્યું છે કે ભારતમાં મોટાભાગના દાવાઓ વકીલો દ્વારા તૈયાર કરવામાં આવે છે અને તેથી તેઓ અનિવાર્યપણે એકબીજાથી અલગ પડે છે; આમ, દાવાની પાછળના સાચા હેતુને સમજવા માટે તેને સંપૂર્ણ રીતે વાંચવો જોઈએ અને વાંચીએ તેની જવાબદારીઓનું પાલન કર્યું છે કે કેમ તે ચકાસવા માટે, કોઈએ દાવાનો સાર અને મર્મ જોવો પડશે. એવું અવલોકન કરવામાં આવ્યું હતું કે:

ચોક્કસ રાહત અધિનિયમ, ૧૯૬૩ ની કલમ ૧૬(સી) માં એવું દર્શાવવામાં આવ્યું છે કે, જ્યાં સુધી કોઈ કાયદો ખાસ કરીને કોઈ ચોક્કસ સ્વરૂપમાં દાવો કરવાની જરૂરિયાત ન હોય, ત્યાં સુધી તે કોઈપણ સ્વરૂપમાં હોઈ શકે છે. આવા દાવા માટે કોઈ ચોક્કસ શબ્દો કે ભાષાની જરૂર નથી. કલમ ૧૬(સી) ની ભાષાને કોઈ ચોક્કસ શબ્દરચનાની જરૂર નથી, પરંતુ માત્ર એટલું જ કે વાંચીએ દાવો કરવો

જોઈએ કે તેણે કરારના તેના ભાગનું પાલન કર્યું છે અથવા હંમેશા પાલન કરવા તૈયાર અને ઈચ્છુક છે. તેથી, 'તૈયારી અને ઈચ્છાશક્તિ'નું પાલન તેના મૂળ ભાવ અને સારમાં હોવું જોઈએ, ન કે માત્ર ઔપચારિકતા કે શબ્દોમાં.

તેથી, એ સ્પષ્ટ છે કે દાવામાં 'તૈયારી અને ઈચ્છાશક્તિ' નો દાવો કરવો એ કોઈ ગાણિતિક સૂત્ર નથી, જેમાં ચોક્કસ શબ્દોનો જ ઉપયોગ થવો જોઈએ. જો દાવામાં કરવામાં આવેલ રજૂઆતો એકંદરે સ્પષ્ટપણે દર્શાવે છે કે વાદી કરાર હેઠળની તેની જવાબદારીઓ પૂર્ણ કરવા માટે તૈયાર અને ઈચ્છુક છે, તો તે અલગ રીતે વ્યક્ત કરવામાં આવ્યા હોય તો પણ વેચાણના કરારના ચોક્કસ પાલન માટેના દાવામાં તે વાદીની તૈયારી અને ઈચ્છાશક્તિ વિરુદ્ધ ગણાશે નહીં."

કોર્ક વિરુદ્ધ અંબરગેટ વગેરે અને રેલવે કંપની, (૧૮૫૧) ૧૧૭ ઇ.આર. ૧૨૨૯ માં લોર્ડ કેમ્પબેલે અવલોકન કર્યું હતું કે સામાન્ય અર્થમાં તૈયારી અને ઈચ્છાના આવા દાવાનો અર્થ એ હોવો જોઈએ કે કરાર પૂર્ણ ન થવો એ વાદીનો દોષ ન હતો, અને જો પ્રતિવાદી દ્વારા તેનો ત્યાગ ન કરવામાં આવ્યો હોત તો તેઓ નિકાલ કરવામાં આવ્યા હતા અને તેને પૂર્ણ કરવામાં સક્ષમ હતા.

કલમ ૧૬(સી) અને તેની સાથે સમજૂતી (ii) પાછળનો મૂળભૂત સિદ્ધાંત એ છે કે જે વ્યક્તિ કરારના ચોક્કસ પાલનનો લાભ મેળવવા માંગે છે, તેણે દર્શાવવું જોઈએ કે તેનું વર્તન સમગ્ર સમયગાળા દરમિયાન નિર્દોષ રહ્યું છે જેથી તે ચોક્કસ રાહત મેળવવા માટે હકદાર બને. આ જોગવાઈ વ્યક્તિગત પ્રતિબંધ લાદે છે. કોર્ટ રાહત મેળવનાર વ્યક્તિના વર્તનના આધારે રાહત આપશે. જો પ્લેડિંગ્સ (દલીલો) સ્પષ્ટપણે દર્શાવે છે કે વાદીનું વર્તન તેને રાહત મેળવવા માટે હકદાર બનાવે છે, તો દાવોપત્રની તપાસ બાદ તેને રાહત નકારવી ન જોઈએ.

કલમ ૧૬(સી) હેઠળ, વાદી માટે દાવોપત્રમાં એ વાતનો ઉલ્લેખ કરવો અને પુરાવા સાથે એ સાબિત કરવું ફરજિયાત છે કે તે કરારના તેના ભાગનું પાલન કરવા માટે હંમેશા તૈયાર અને ઈચ્છુક રહ્યો છે. સૂર્ય નારાયણ ઉપાધ્યાય વિરુદ્ધ રામ રૂપ પાંડે અને અન્ય (એ.આઈ.આર. ૧૯૯૪ એસ.સી. ૧૦૫) ના કેસમાં, આ કોર્ટ દ્વારા લગભગ સમાન હકીકતોના આધારે એવું ઠરાવવામાં આવ્યું હતું કે વાદીએ તેનો દાવો સાબિત કરી દીધો છે.

જ્યારે ઉપર દર્શાવેલા સિદ્ધાંતોના પ્રકાશમાં વાસ્તવિક પૃષ્ઠભૂમિને ધ્યાનમાં લેવામાં આવે છે, ત્યારે અનિવાર્ય નિષ્કર્ષ એ છે કે આદરણીય સિંગલ જજ અને કુલ બેન્ચના ચુકાદાઓમાં દખલગીરીને પાત્ર કોઈ ક્ષતિ નથી.

અપીલ બરતરફ કરવામાં આવે છે, પરંતુ ખર્ચ અંગે કોઈ આદેશ આપવામાં આવતો નથી.

અપીલ બરતરફ.

બી.બી.બી.

*This judgment has been translated using AI Tool – SUVAS.*

=====

**અસ્વીકરણ:** સ્થાનિક ભાષામાં અનુવાદિત આ ચુકાદા/હુકમનો હેતુ પક્ષકારોને તેમની ભાષામાં જાણકારી ઉપલબ્ધ કરાવવા માત્રનો છે અને તેનો અન્યથા ઉપયોગ થઈ શકશે નહિ. અન્ય તમામ વ્યવહારિક તેમજ સરકારી ઉદ્દેશો માટે મૂળ અંગ્રેજી ચુકાદો/હુકમ જ પ્રમાણિત અને માન્ય રહેશે.

**DISCLAIMER:** The translated judgement in vernacular language is meant for the restricted use of the litigant to understand it in his/her language and may not be used for any other purpose. For all practical and official purposes, the English version of the judgement shall be authentic and shall hold the field for the purpose of execution and implementation.